

© 2014 Александър Николов, Ангел Велинов, Ани Истаткова-Иванова, Анна Кочанкова, Бисер Георгиев, Васил Нинов, Василка Тъпкова-Заимова, Васко Арнаудов, George Dimov, Георги Николов, Георги Парпулов, Герасим Петрински, Деница Кръстева, Димитър Димитров, Димитър П. Димитров, Димитър Попов, Елена Костова, Жарко Вујошевић, Златина Иванова, Ивайла Попова, Иван Йорданов, Иван Първев, Йоанна Бенчева, Йоргос Христидис, Казимир Попконстантинов, Калина Минчева, Красимира Гагова, Кирил Павликянов, Мария Баръмова, Мартин Иванов, Милияна Каймакамова, Мира Маркова, Момчил Панайотов, Никола Дюлгеров, Николай Кочанков, Пенка Данова, Росина Костова, Румен Бояджиев, Снежанка Ракова, Теодор Димитров, Тодор Попнеделев, Христо Беров, Цветелин Степанов, Юра Константинова

© Ани Истаткова-Иванова, предпечат и дизайн на корицата, 2014 г.

© Тангра ТанНакРа ИК, издател, 2014 г.

Издаването на сборника е подпомогнато от Фонд научни изследвания на Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

ISBN 978-954-378-118-8

Всички права са запазени.

Не е разрешено публикуването на книгата или на части от нея под каквато и да е форма – електронна, механична, фотокопирна, пре-запис или по друг начин без изричното писмено разрешение на издателите.

REALIA BYZANTINO-BALCANICA

STUDIA IN HONOREM LX ANNORUM
PROFESSORIS CHRISTI MATANOV

СБОРНИК В ЧЕСТ НА 60-ГОДИШНИНАТА
НА ПРОФЕСОР ХРИСТО МАТАНОВ

ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА БЪЛГАРИТЕ
ТАНГРА ТанНакРа ИК
СОФИЯ, 2014

ПОВЕЉА КОНСТАНТИНА ДРАГАША ХИЛАНДАРУ О МНАСТИРУ ЛЕСНОВУ

Жарко Вујошевић

Средњовековну историју манастира Леснова, смештеног на обронцима Осоговске планине, око 25 км северозападно од Кочана, осветљава сразмерно обимна и разноврсна изворна грађа, у науци више пута публикована и коментарисана још од средине 19. века. Ту спадају натписи из цркве, посвећене св. арханђелу Михаилу, укључујући и ктиторске портрете, затим у манастиру настале рукописне богослужбене књиге, богате записима историјске садржине, као и житија и служба св. Гаврила Лесновског, по традицији оснивача овог духовног средишта¹. Посебно значајно место припада трима сачуваним повељама из 14. века. Прва, ктиторска повеља обновитеља Леснова, великог војводе и касније деспота Јована Оливера, из 1340/41, позната је према изводу исписаном на два места у цркви: над западним порталом наоса налази се податак о оснивању (обновљењу) манастира са пописом његових имања и прихода, док натпис над јужним порталом наводи границе лесновске метохије². Друге две исправе налазе се у манастиру Хиландару. Повеља

---

¹ Искрпна монографија о манастиру која доноси и текстове натписа, уз сву релевантну литературу: *Габелић, С.* Манастир Лесново. Историја и сликарство. Београд, 1998. Натписом уз ктиторски портрет Јована Оливера касније се бавио и *Тодић, Б.* Натпис уз Јована Оливера у наосу Леснова (Прилог хронологији лесновских фресака). – ЗРВИ, 38, 1999/2000, 372–384. Записе и натписе који се тичу манастира објавили су (између осталих) *Стојановић, Љ.* Стари српски записи и натписи. Т. I–VI. Београд, 1902–1926, *passim* и *Ивановъ Џ.* Български старини изъ Македония, София, 1931², 156–172. Новији сажет преглед рукописног наслеђа, са старијом литературом: *Велев, И.* Ракописното наследство од лесновскиот книжевен центар. – У: Слово: към изградане на дигитална библиотека на јужнославјански рѣкописи. София, 2008, 81–98. Два сачувана житија уз фрагмент службе публиковао је *Ивановъ Џ.* Сѣверна Македония. София, 1906, 95–105.

² Анализа уз издање реконструисаног текста *Томовић, Г.* Повеља манастира Леснова. – ИЧ, 24, 1977, 83–102. Текст објављују и *Ивановъ Џ.* Български старини, 157–160.

српског цара Стефана Душана из 1346/47. о проглашењу Леснова за седиште епископије сачувана је вероватно у препису „с краја 14. века“ (Д. Синдик), док трећи документ, којим се „црква Св. арханђела лесновског“ на молбу игумана Саве (поново) потчињава Хиландару, носи датум 15. август 1381. и потпис господина Константина Драгаша, владара североисточне Македоније у деценијама после распада Српског царства³. Највећу пажњу у досадашњим истраживањима привукла је Душанова повеља, која доноси значајне податке не само о лесновском властелинству, већ и о његовом ктитору Јовану Оливеру и питањима која се тичу реорганизације Српске цркве после проглашења патријаршије. Чини нам се да је и Оливерова исправа, с обзиром на форму у којој је сачувана и на њену несумњиву изворну вредност, у науци задовољавајуће обрађена. Повеља Константина Драгаша, међутим, до сада није ни објављена у целини, а литература о њој своди се на осврте у оквиру радова посвећених различитим проблемима који се тичу манастира Леснова. На наредним страницама ћемо дати најпре њен опис и критичко издање, а затим анализу дипломатичког и историјско-правног контекста овог занимљивог документа. С обзиром да наш рад припада широком тематском пољу чије је истраживање одлучујуће унапређено резултатима професора Христа Матанова, посебна нам је част што имамо прилику да га објавимо у њему посвећеним зборнику⁴.

и *Габелић, С.* Манастир Лесново, 27–28 (и сл. 1).

³ Издање Душанове повеље: *Леонид (Кавелин)*. Хрисовуља цара Стефана. – Гласник СУД, 27, 1870, 287–296. Опис и коментар: *Славева, Л., В. Мошин*. Српски грамоти од Душаново време. Прилеп, 1988, 149–152; *Синдик, Д.* Српска средњовековна акта у манастиру Хиландару. Београд, 1998, 126–127. У науци је усвојено мишљење да је сачувани документ препис. Оригинал би требало да је издат 1346/47, како сугерише уписана година, а не 1349/50. према индикту (III), пошто је градња припрате, која је уследила по проглашењу Леснова за седиште епископије завршена пре 6. августа 1349, о чему сведочи ктиторски натпис на грчком над улазом у наос (уп. *Габелић, С.* Манастир Лесново, 34. и сл. 4). О Константину Драгашу в. *Острогорски, Г.* Господин Константин Драгаш. – Зборник ФФ, 7–1, 1963, 287–294 и *Матанов, Хр.* Княжеството на Драгаша. Към историята на Североизточна Македония в предосманската епоха. София, 1997.

⁴ Резултати истраживања професора Матанова о Македоноји у време Драгаша

Повеља Костантина Драгаша исписана је на хартији димензија 435 x 298 мм са воденим знаком *птице* (голуб или папагај), нешто блеђим црним мастилом и курзивом друге половине 14. века⁵. Црвених слова у тексту нема, а нису уочени ни трагови печатења. Ова веома добро очувана исправа налази се у Хиландару под ознаком Хил. 68, топографска сигнатура А 6/4. Препис из средине 19. века, који би требало да је сачинио монах Никандар, чува се такође у српском манастиру на Светој Гори као Хил. 68/II, топографска сигнатура А 6/5⁶. Снимци Константинове повеље могу се наћи у Архиву САНУ, Историјска збирка 8876к-101, Народној библиотеци Србије, Археографско одељење Ф 2796 и Архиву Србије, А 6/4 (микрофилм у боји). Фотографије преписа и полеђине изворника поседује Народна библиотека Србије под наведеном сигнатуром.

Оба досадашња издања доносе углавном поуздано читање, али и непотпун текст, изостављајући аренгу и санкцију⁷. Ове недостатке делимично је надокнадио Душан Синдик, објавивши уз опис документа прва и последња два реда до потписа⁸. Следи ново целовито критичко издање, засновано на снимцима Архива Србије (у прилогу) и Архива САНУ⁹.

сумирани су у две капиталне монографије: *Матанов, Хр.* Југозападните бугарски земи през XIV век. Софија, 1984 и *Исти.* Књажеството на Драгаша

⁵ Димензије према *Синдик, Д.* Српска акта, с. 70. За водени знак в. нап. 19 ниже.

⁶ Препис је састављен на једном листу хартије двострано, димензија 345 x 240 према „Попису средњовековних повеља и хрисовуља са топографским показивачем“ Архива манастира Хиландара из 1983, с. 12 (захваљујемо се Мирјани Живојиновић, дописном члану САНУ, која нам је омогућила увид у тај необјављени материјал). О монаху Никандру и његовом раду на сређивању манастирског архива уп. *Благојевић, М.* Господари Срба и Подунавља – прилог српској дипломатици. – ИГ, 1–2, 1983, 43–52 и *Вујошевић, Ж.* Повеља браће Драгаша Хиландару о Цркви Св. Власија. – ССА, 10, 2011, с. 72, нап. 3.

⁷ *Новаковић, С.* Законски споменици српских држава средњег века. Београд, 1912, 453–455, са штампарском грешком у датуму старословенског текста: *Korablev, B.* Actes de Chilandar II, Actes Slaves. – ВВр, 19 (Приложение), 1915, 542–543.

⁸ *Синдик, Д.* Српска акта, с. 70.

⁹ Издање је дато модерном ћирилицом, према могућностима које пружа последња

* * *

+ По неизрѣченному милосърдию и чловѣколюбию владыки моего Исуса Христа и по изволению и милостивному ѿгв прирѣнию ѿже на господствѣ |2| ми, иакоже и на прочихъ прѣжде бившихъ светиихъ и православныхъ гвсподь, такожде и на господствѣ ми благодѣть Прѣсветагв своего Духа |3| показа, иакоже излии на светию своею ученики и апостоли¹⁰, рекъ имъ: „Идѣте въ всю вселенную и проповѣдите славу моегв Божьства“¹¹. |4| Тѣмже и азъ, рабъ Христу Богу и въ Христа благовѣрни господинъ Костадинъ, всегда имѣю раждежение и любовь срьдъчну къ светиимъ и божьствъ|5|нимъ цркъвамъ и поревновахъ прѣжде насъ бившихъ светихъ господь и царь.

И въ то врѣме прииде къ мнѣ прѣвсвештенни митро|6|полить, игумень чѣстнию и царскию вбитѣли хиландарьскию кврѣ Сава и съ чѣстными иноки и успоменуше ми за цркъвь |7| лѣсновьску Светагв архааггела, како ю и вѣд прѣжде била хиландарьска и паки врѣменшмъ како ю вѣдѣступила. И како ю и деспотица |8| Ѡливера деспота на смръти рекла и съ сыншма своима Краикшмъ и Русиномъ да ю паки таи цркъвь Хиландару.

Тѣмже и азъ, |9| въ Христа Бога благовѣрни господинъ Коста-

верзија фонта Times New Roman (The Unicode Standard, Version 6.1, Cyrillic), при чему су две још увек недостајуће старословенске графеме приказане комбинацијама слова као „ѿ“ и „шт“. Скраћенице су разрешене без ознака, а примењени су интерпункцијски знаци у складу са важећим правописом српског језика. Подела на пасусе уведена је с обзиром на најважније делове документа (аренга, експозиција, диспозиција са пертиненцијом и имунитетним одредбама, санкција). Реконструисана оштећена слова (само на два места у 36. и 39. реду) смештена су у угласте заграде. Опредељење за овакав поступак при издању повеље условљен је пре свега практичним разлозима. Текст треба да буде приступачан и прегледан, а у електронској форми лако претражив. Сматрали смо да репродукција његових графичких и филолошких особености за ову прилику није неопходна, поготову што се оне могу анализирати на основу приложеног снимка. За редакцију издања срдачну захвалност дугујемо Ирени Шпадијер и Татјани Суботин-Голубовић.

¹⁰ Уп. Јован 20, 22; Дела апостолска 2, 1–4.

¹¹ Парафраза Марко 16, 15.

динь, јакоже вбрѣтохъ юре бѣше и прѣжде даль Оливеръ деспотъ црѣквь вишеписа|10|нну Хиландару и се хрисовули господина ми светагѡ цара Стефана и ја благѡвѣрни господинъ Костадинъ свѣштакъ се съ свѣтомъ и зѣго|11|воромъ госпождею и материю ми царицею кѡра Евдокиєю и благоизволи господство ми и принесохъ въ даръ тебѣ сиѣ мое |12| приношение Прѣчистой владычици и госпожди Матери Божиѣи чудотворици хиландарскои црѣквь Светагѡ архангела лѣсновскога |13| съ сели и съ заселци и съ планинами и съ мегіами и съ всѣми правинами црѣкве теи, јакоже пишеть и въ хрисовуле |14| господина ми светаго цара Стефана. А се имена селѡмъ: прѡвое село Лѣсновѡ и съ заселкомъ Луковѡмъ; село Баково и съ црѣковию |15| Светаго Николи и съ заселкомъ Глобицѡмъ; село Добрѣево и съ всѣми правинами села того; село Дрѣвно и съ заселкомъ |16| Пештѡмъ; село Близньско; село Гребень; селиште Бунашь и конь нѣга селиште Габрово и селиште Мужѡковѡ |17| и селиште Настрои, где су Власи сѣдѣли; и у Дрѣнове Долѣ црѣквь Светаго Прокопиѡ съ намѣстиємъ и съ всюю баштиною црѣкве те; |18| село Морѡзвиздъ и съ заселци Рѡкѡвѣци и Грѡдовци и съ всѣми мегіами и правинами села того. И ѡд трѣга злѣтовѡ|19|скога да узима Архангелъ лѣсновски на всако гѡдиште .рѣ. перьперь, јакоже пишеть у хрисовули царскомъ. И у Пианцу |20| црѣквь Свети Никола съ селѡмъ и съ виноградѡмъ и съ водѣницами и съ лугѡмъ. И ѡште у Пианци на Брѣгалници |21| црѣквь Богородица съ селѡмъ и съ намѣстиємъ црѣкве теи. Село Калопетровци съ мегіами и съ правинами села тогѡ. |22| И у граду Штипу црѣквь Светаго Николи и попъ Сифиѡва¹² съ всѡмъ баштиномъ и съ землѡмъ и съ нивиємъ и съ вино|23|гради и съ всѣмъ ѡдтесѡмъ

¹² Поп Сифиѡва црква помиње се и у претходне лесновске повеље, Оливеровој и Душановој (*Томовић, Г. Повеља манастира Леснова, с. 84, 92, 99; Леонид (Кавелин). Хрисовуља цара Стефана, с. 292*). Вероватно се ради о исквареном облику имена Доситеј или Јосиф.

цркви теи. И што је водѣница Краимирова и у граду .к̃. кукъ съ баштинами и съ чь|24|бри и съ поданци царскими.

И сия вса јаже приложи и дарова гвсподство ми Прѣчистои Матери Божиѣи хиландарьскои, |25| приложихъ всесрьдчно, а не лицемѣрствомъ нѣкимъ, и уписахъ съ всакимъ утврждениемъ нераздрушимо бити, ни раза|26|раѣму въ нѣкихъ лукавихъ наваждениемъ диаволимъ, јаже писанна бише въ хрисовули семь села, намѣстиа, баштине |27| и шттеси и млини, планине и пашишта и зимовишта и доходькъ тръжни. И сия вса вишеуписан`на вcвободи господс|28|тво ми въ всѣхъ работъ и поданькъ великихъ и малихъ, въ приселице, въ наметькъ, въ града и провода и въ глобе и въ тра|29|внине и въ поноса господьскога и въ сокиа и десетка житнога и виннога и всакогъ десетка живагъ и воиске и враниа |30| и копаниа, просто рекше въ всѣхъ работъ велихъ и малихъ. И да не вблада ними ни кефалиа, ни кнезь, ни севасть, никто |31| въ владуштихъ гвсподства ми, тъкмо цркви хиландарьска.

И молю югоже Богъ изволи по мнѣ гвсподствовати, сие мною |32| записанною непотворенну бити, нь паче потвржденну бити. Кто ли се наге такови ухиштрениемъ диавольскимъ, |33| или по нагвору злихъ чловѣкъ и инако прѣложи, или что въднине въ вишеписаннихъ јаже zde уписаше се, таковаго да разорить |34| Господь Богъ и прѣчиста Мати Божиа хиландарьска и въ мѣсто помошти и заступлениа да му юсть супьрникъ архаггелъ Михаилъ |35| и да га порази сила чьстнаагъ и животворештагъ кръста Христова и да юсть проклетъ въ .т̃и. светихъ штьцьъ иже въ Nikeи и въ .в̃и. |36| светихъ апостоль и въ .д̃.-хъ еваггелисть и да юсть причт[е]нь Иудѣ прѣдателю Христову и тѣмъ рекшимъ: „Крвь юго на насъ и на чедехъ |37| нашихъ“¹³. И клетву да има светагъ Свмевна и светителя Сави. Въ лѣто .#s̃w̃п̃ѳ̃.

¹³ Матеј 27, 25.

|38| + ВЪ ХРИСТА БОГА БЛАГѠВЪРНИ ГОСПОДИНЪ
КѠСТАДИНЪ +

|39| + Повелѣниємъ господина Костадина писа се си хрисѡвуль у граду Струмици мѣсеца августа .еї. днь. А т[о]му милостникъ воєвода Дмитръ.

Белешка на полеђини (према снимку НБС):

Сеи хрисовуль естъ господара Костандина, брата Іванна деспота, |2| и данъ естъ монастирю нашему. И пишеть како даеть на Хиландарь |3| лесновски монастир Светихъ архаггелов и тамо близо 13 села и 4 церкви |4| други по име все и синори и планини и пашишта и доходки тамошни, вса |5| пише пространно. И копиє его, в` немъ вса т[о] вписуеть іасно.

* * *

Дипломатички статус повеље до сада у литератури готово да није био предмет расправе. О њему се изјаснио једино Д. Синдик, сматрајући на основу воденог знака да се ради вероватно о аутентичном препису¹⁴. Њена веродостојност није довођена у питање, тако да су подаци које саопштава узимани без резерве¹⁵. Извесне ограде у вези са околностима правног чина саопштеним у тексту изнео је Милош Благојевић, расправљајући о војводи Дмитру који се на крају документа помиње као милосник¹⁶. Бавећи се не тако давно другим повељама Драгаша, и сами смо имали прилику са се кроз упоредну анализу ос-

¹⁴ Синдик, Д. Српска акта, с. 70.

¹⁵ Уп. Томовић, Г. Повеља манастира Леснова, с. 90; Јанковић, М. Епископије и митрополије Српске цркве у средњем веку. Београд, 1985, 67–70, 127; Матанов, Х. Књажеството на Драгаши, 219–221, 235–238; Габелић, С. Манастир Лесново, 36–38; Живојиновић, М. Властелинство манастира Хиландара у средњем веку. – У: Манастир Хиландар. Прир. Г. Суботић, Београд, 1998, с. 81; Иста Драгаши и Света Гора. – ЗРВИ, 43, 2006, 50–51.

¹⁶ Благојевић, М. Државна управа у српским средњовековним земљама. Београд, 2012, 162–165.

врнемо на ову исправу, чија нам се традиција због низа специфичности у односу на друге учинила сумњивом¹⁷. Посвећујући јој посебну расправу, покушаћемо да у мери у којој је то могуће разјаснимо њене спорне или нејасне елементе.

Данас је познато девет словенских повеља Драгаша, све упућене светогорским манастирима, међу њима пет Хиландару. У свима се као (са)издавач појављује господин Константин, најпре са старијим братом деспотом Јованом, затим и са мајком Евдокијом, а у последње четири, укључујући и нашу, као ауктор наступа самостално¹⁸. У вези са овим материјалом треба изнети неколико основних запажања. Реч је о дипломатичкој грађи која континуирано настаје у раздобљу од око 15 година и по броју примерака надмашује сачувани фонд већине тзв.

¹⁷ *Вујошевић, Ж.* Повеља господина Константина Драгаша Хиландару о поклонима војводе Дмитра (Хил. 63). – ССА, 9, 2010, с. 126, нап. 59. Нешто раније, *Гагова, Н.* Съдбата на Рилския манастир през XIV в. от гледна точка на неговия статут на ктиторски манастир. – У: Слово, с. 182, нап. 24. пренела је наше усмено саопштење да је документ можда фалсификат.

¹⁸ Повеље Драгаша са издањима: Јован и Константин Св. Пантелејмону 1374-1375 (*Шафарик, Ј.* Стара српска писма из руског манастира Св. Пантелеимона у Светој Гори. – Гласник СУД, 7/24, 1868, 253–256. и Акты русского на Святомъ Аѳоне монастыря Св. великомученика и целителя Пантелеимона, Киевъ, 1873, 374–377; за датум: *Матанов, Х.* Княжеството на Драгаши, 104–106 и *Живојиновић, М.* Драгаши и Света Гора, с. 43); Евдокија, Јован и Константин Св. Пантелејмону 1376/77 (*Шафарик, Ј.* Стара српска писма, 249–252. и Акты Пантелеимона, 370–373); Јован и Константин Хиландару 1. јуна 1377 о цркви Св. Власија (*Вујошевић, Ж.* Повеља браће Драгаша, 71–86); Евдокија и Константин Хиландару о цркви у Архиљевици 1378/79 (*Драгичевић, П.* Повеља „царице“ Јевдокије и њеног сина Константина о даривању Хиландару њихове баштинске цркве у Архиљевици. – ССА 10, 2011, 87–102); Евдокија и Константин Ивируну 13. јануара око 1380 (*Живојиновић, М., Т. Суботин-Голубовић.* Акт господина Константина Драгаша и царице Евдокије манастиру Ивируну. 13. јануар, око 1380. – ХЗ, 11, 2004, 287–294); Константин Вазнесењској цркви у Штипу 26. марта 1388 (*Шафарик, Ј.* Стара српска писма, 266–271. и Акты Пантелеимона, 388–393); Константин Хиландару о Дмитровим поклонима 1388–89? (*Вујошевић, Ж.* Повеља Константина Драгаша Хил. 63, 111–133); Константин Хиландару о селима око Врања после 1388? (*Вујошевић, Ж.* Повеља господина Константина Драгаша Хиландару о даровању четири села у околини Врања – Хил. 64. – ССА 9, 2010, 135–145). Позната је и једна Константинова повеља на грчком, издата манастиру Ватопеду у октобру 1393 (*Laurent, V.* Un acte grec inédit du Despote serbe Constantin Dragas. – РЕВ, 5, 1947, 171–184).

обласних господара на подручју некадашњег Српског царства. Сви документи припадају истом типу (даровне повеље), а аутентичност ниједног од њих у науци није оспорена. Према томе, могло би се рећи да располажемо узорком који је довољан да би се стекла општа представа о пракси издавања исправа ове владарске породице. Због тога ће основни методолошки поступак при дипломатичкој анализи Константинове повеље о лесновском манастиру бити поређење њених спољашњих и унутрашњих обележја са осталим документима Драгашâ.

Од спољашњих обележја до сада је посебну пажњу привукао једино водени знак – по Мошину и Траљићу „сличан“ (*variété similaire*) оном који је посведочен у рукописима из 1388. и 1389 –, као доказ да повеља није оригинал¹⁹. С обзиром да се филигран у начелу не може узети као сасвим поуздан хронолошки ослонац, сматрамо да тај податак није довољан да би се донео суд о статусу документа²⁰. Чињеница да на исправи нема трагова печатења, иако она носи назив „хрисовуљ“, такође не говори много о њеном дипломатичком статусу, с обзиром да ова врста овере код Драгашâ изгледа није била правило²¹. Ни одсуство црвених слова није необично, пошто је употреба киновара карактеристична само за документе које потписује деспот Јован Драгаш. Изузетак у том погледу међу каснијим повељама предста-

---

¹⁹ *Mošin, V., S. Traljić. Vodeni znakovi XIII i XIV vijeka I., Zagreb, 1957, 162, бр. 6659 (илустрација на табли 787 друге књиге); Синдик, Д. Српска акта, с. 70.*

²⁰ Према *Mošin, V., S. Traljić. Vodeni znakovi I, 8.* код сличних варијаната треба рачунати са временским распоном од 10 до 15 година.

²¹ Није сачуван ниједан печат Драгашâ, а остаци или трагови уочени су само на два примерка повеље за Св. Пантелејмон из 1374–1375 (в. *Archives de l’Athos XII: Actes de Pantéléëmôn. Ed. P. Lemerle, G. Dagron et S. Ćirković, Paris, 1982, 169–172*) и на даровници Вазнесењској цркви у Штипу из 1388 (према *Actes de Pantéléëmôn, 180–181*, мада рупе од печата нису видљиве на снимку Архива САНУ 1400-11, нити на табли 53 поменутој публикације). Поставља се питање шта представља „знамење и белег царски“ у короборацији повеља чији је саиздавач царица Евдокија (в. нап. 18). Само једна од њих, Св. Пантелејмону из 1376/77, назива се „слово златопечатно“ и „хрисовуљ“.

вља једино Константинова за Вазнесењску цркву у Штипу из 1388²². Најупадљивију разлику у односу на друге исправе из заоставштине Драгаша могли смо на основу снимака да региструјемо у изведби потписа²³. Док остале одликује континуирани текст са ретким лигатурама и украсима, овај је сегментиран и исписан калиграфски. По својој формули, међутим, поклапа се са већином потписа у повељама које издаје Константин²⁴. Према напред изложеном, спољашња обележја документа о Леснову не показују значајна одступања од обичаја који чине, условно речено, канцеларијску праксу Драгаша²⁵. Специфичан изглед потписа за сада би се могао објаснити тиме да га није извео сам ауктор, а вероватно ни неко од за то иначе задужених писара.

За разлику од спољашњих, унутрашња обележја исправе садрже низ елемената већ на први поглед тешко уклопљивих у општу слику која се стиче на основу упоредног материјала.

Као назив документа у тексту се неочекивано јавља термин *хрисовуљ* („въ хрисовули семъ“, ред 26), пошто смо могли да утврдимо да су све остале Константинове исправе означене појмом *записаније*²⁶. Не

²² Према Actes de Pantéléémôn, p. 180.

²³ Деспот Јован потписан је на две, а господин Константина на шест повеља, иако интитулација исправа за Св. Пантелејмон из 1376/77, Хиландар из 1378/79. и Ивирон из око 1380. сугерише заједничко аукторство са мајком Евдокијом. Заједнички потпис који одговара интитулацији присутан је само у повељи за Св. Пантелејмон из 1374–1375 (Јован и Константин у обе верзије).

²⁴ Формула „У Христа Бога благоверни господин Костадин“ понавља се у три повеље, укључујући нашу. У исправи за Ивирон она гласи само „Господин Костадин“. У документима Хил. 63 и Хил. 64 због оштећења потпис није сачуван, мада се према остацима слова у првој може реконструисати почетак „У Христа Бога“ (уп. Вујошевић, Ж. Повеља Константина Драгаша Хил. 63, с. 118, 125).

²⁵ О канцеларијској пракси овде се заиста може говорити само условно због одавно наглашеног колебања дипломатичких елемената у документарној продукцији тзв. обласних господара (уп. Ђирковић, С. Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана. – ИЧ, 6, 1956, с. 145). Ово колебање се односи и на материјал докумената, који нисмо посебно разматрали: код Драгаша су готово подједнако заступљени пергамент и хартија.

²⁶ Формално гледано, из фразе „сиѣ мною записанноѣ“ у санкцији (ред 31–32) не може се директно извести назив документа. О називима Константинових повеља

треба посебно наглашавати чињеницу да господин Константин, с обзиром на свој положај у хијерархији владара, а према претпостављеним канцеларијским нормама на простору под јаким утицајем византијске традиције, није могао издавати хрисовуље²⁷. Ипак, стварно значење термина употребљеног у нашој повељи релативизује околност што се он јавља у делу текста између пертиненције и набрајања имунитетних одредаба, дословно преузетом из *хрисовуље* цара Душана о проглашењу лесновске епископије²⁸. С тим у вези није без значаја ни чињеница да на документу нема трагова овере никаквим, па ни златним печатом.

Аренга којом почиње повеља о Леснову привлачи пажњу јер је јединствена у документарној заоставштини Драгаша, поготову што ова у погледу избора овог дипломатичког елемента показује одређену правилност²⁹. Реч је о преамбули према расположивим подацима најчешће употребљаваној у јужнословенској дипломатици: налазимо је у укупно 17 докумената почев од повеље цара Душана Хиландару из јануара 1347, па све до средине 15. века³⁰. Запажамо да су је користили искључиво владари који се сматрају „самодржавним“ (цар Душан, цар Урош, кнез Лазар, деспот Стефан, деспот Ђурађ, краљ Вукашин, деспот Угљеша и босански краљ Твртко II), што је можда условљено њеним

Вујошевић, Ж. Повеља господина Константина Драгаша Хил. 64, с. 142 и нап. 25. Деспот Јован као ауктор такође користи назив записаније, у два случаја у комбинацији са хрисовуљ и слово; изузетак је повеља за Св. Пантелејмон из 1376/77, означена као слово златопечатно и хрисовуљ (уп. *Вујошевић, Ж.* Повеља браће Драгаша, с. 79. и нап. 18).

²⁷ Уп. *Ферјанчић, Б.* Владарска идеологија у српској дипломатици после пропасти царства (1371). – У: О кнезу Лазару, Београд, 1975, с. 148.

²⁸ Леонид (Кавелин). Хрисовуља цара Стефана, с. 294.

²⁹ У осталим повељама које издаје сам Константин доследно се користи аренда „Земљнаиа (на) земли вставльше...“, а у онима где се међу аукторима у интитулацији појављује Евдокија аренда „Понеже убо многихъ и великихъ даровъ насладихомъ се...“ (деталније *Вујошевић, Ж.* Повеља Константина Драгаша Хил. 63, с. 126).

³⁰ Издање и коментар Душанове повеље: *Живојиновић, Д.* Хрисовуља цара Стефана Душана за Хиландар о Лужачкој метохији. – ССА, 5, 2006, 99–113.

идеолошким садржајем³¹. Текст говори о аукторовој власти по милости Христовој, подобно ранијим „светим православним царевима“ (у нашој повељи одговарајуће Константиновој титули – „господи“), и наглашава да је Христос на њему показао „благодат свог пресветог Духа као што га је излио и на своје свете ученике и апостоле“³². Ако се при састављању повеља водило рачуна о избору идеолошки одговарајућих аренги, опредељење управо за ову није очекивано у кругу ауктора за кога се поуздано зна да је све време носио титулу „господин“³³. Пре ће бити да она у овом случају потиче од дестинатара, манастира Хиландара, у чијој ризници су се тада налазила најмање четири документа ранијих владара са том аренгом³⁴. Детаљ да се на њеном завршетку „поткрао“ за ову аренгу типичан владарски *stilus maiestatis* („поревновахъ прѣжде насъ бившихъ светихъ господъ и царъ“, ред 5), иако је као и остатак повеље писана у првом лицу, можда се такође може протумачити тиме да је она у Константинову повељу доспела из „страног“ формулара.

Следећи елемент на који треба указати је помен Константинове мајке, царице Евдокије, у контексту какав нам из осталих повеља

³¹ Преглед повеља и анализа идеолошког садржаја аренге: *Вујошевић, Ж.* Стари завет у аренгама средњовековних српских и бугарских повеља., Рукопис магистарске тезе одбрањене у Београду 2008, 165-166. и нап. 258.

³² Овде централни појам „благодат“ требало би, како тумачи *Hafner, S.* Die Nemanjidenideologie und Knez Lazar. – У: О кнезу Лазару, S. 163, да одговара терминима „харизма“ и „gratia“ из грчких и латинских извора који у средњовековној политичкој теологији подразумевају владарско помазање као највиши израз сакралног легитимитета.

³³ Уп. *Острогорски, Г.* Господин Константин Драгаш, 287–294; *Ђурић, И.* „Ектесис неа“ – византијски приручник за „питакиа“ о српском патријарху и неким феудалцима крајем XIV века. – Зборник ФФ, 12–1, 1974, 430–431.

³⁴ По две цара Душана (поменути из јануара 1347. и још једна из 1355? о цркви Св. Николе у Добрушти, издање: *Korablev, B.* Actes de Chilandar II, 476–478) и цара Уроша (о Романовом поклону из марта 1365 – *Михаљчић, Р.* Хрисовуља цара Уроша манастиру Хиландару о дару калуђера Романа. – ССА, 5, 2006, 139–148. и о поклону Николе Стањевића из 1366 – *Бојанин, С.* Повеља цара Стефана Уроша којом потврђује дар великог војводе Николе Стањевића манастиру Хиландару. – ССА, 1, 2002, 103–116).

Драгаша у којима се она јавља није познат. Њих карактерише формула по којој их сама Евдокија „пише“ у првом лицу, имајући увек прво место у интитулацији („Ја, благочјстива [...] царица Јевдокиа“)³⁵. Све три интитулације наше повеље (ред 4, 8–9 и 10) као ауктора наводе само Константина, док је Евдокија поменута тек у експозицији, где читамо да се издавач, доносећи одлуку о молби Хиландараца, саветовао са већем и „договорио“ са мајком (ред 10–11). Пошто о односу између Константина и Евдокије и њеном уделу у власти не располажемо никаквим другим подацима, сведочанство повеље о Леснову могуће је тумачити само хипотетички, што нам у овој прилици не дозвољава више од истицања чињенице да оно значајно одступа од праксе посведочене у упоредном материјалу.

Тешкоће у тумачењу ствара и експозиција, где се говори о посети Хиландараца на челу са „преосвећеним митрополитом“ игуманом Савом и њиховој молби Константину да светогорском манастиру врати „цркву лесновску Св. арханђела“, која му је раније припадала, али је „временом одступила“ (ред 5–7)³⁶. Иако би се очекивало да петенти као доказ о ранијем статусу Леснова поднесу неки документ, у овом случају претпостављену повељу ктитора-обновитеља Јована Оливера којом своју задужбину поклања Хиландару, или пак потврду о том чину коју је могао издати Стефан Душан, они као основни аргумент за своје тражење наводе исказ чија се веродостојност тешко може проверити: да је Оливерова удовица са синовима Крајком и Русином на

---

³⁵ В. нап. 23 горе. Порекло Евдокије и њена политичка улога у држави Драгаша у науци су за сада нерасветљени. Мишљење које је међу истраживачима дуго имало највише присталица, да је она замонашена сестра цара Душана Теодора, у новије време је напуштено (уп. *Матанов, Х.* Књажеството на Драгаша, 16–38. и *Драгичевић, П.* Повеља Јевдокије и Константина, 94–95. са старијом литературом). Иако јој у интитулацији наведених повеља припада прво место, Евдокија ни на једној није потписана.

³⁶ О игуману Сави, који је раније био митрополит Сера: *Мошин, В., М. Пурковић.* Хиландарски игумани средњега века., Београд2, 1999 (прир. М. Живојиновић), 91–94.

самрти „рекла... да је паки таи цркъвь Хиландару“ (ред 8). Када затим објашњава зашто је услишио молбу игумана и монаха, Константин додуше истиче „иакоже вбрѣтохъ юре бѣше и прѣжде даль ГѸливерь деспоть цркъвь вишеписанну Хиландару“ (ред 9–10), али се из тога не мора безусловно закључити да је и видео односну повељу. Једини документ који изричито помиње је „хрисовуља [...] цара Стефана“ (на три места: ред 10, 13–14 и 19 – овде као „хрисовуља царска“), а то је Душанова исправа из 1346/47. у којој нема ни наговештаја о хиландарској власти над Лесновом. Чини се, дакле, да и садржај наше повеље оставља недоумице о иначе нејасном статусу овог манастира и његовом односу са Хиландаром, на која питања ћемо се вратити касније.

За разлику од претходно анализираних делова документа, диспозиција не изазива сумњу, јер у набрајању поседа лесновског властелинства стоји у континуитету са даровницом Јована Оливера из 1340/41, сачуваној на зидовима цркве, и Душановом хрисовуљом из 1346/47, ослањајући се готово у потпуности на ову другу. У односу на њу, Константинова повеља манастирским имањима додаје по три села и селишта (Близанско, Гребен и Калопетровци; Бунаш, Габрово и Мужково – ред 16 и 21) и именује два селишта која припадају селу Морозвизду (Рокјевци и Грдовци, ред 18), а изоставља помен цркве Св. Јелисеја у селу Древено (ред 15), неколико њива и ступова земље, као и навођење међа³⁷. Упадљива разлика коју представља готово преполовљени списак имунитета требало би да је условљена, како је у науци већ истакнуто, општим променама црквено-политичке и економске природе после распада Српског царства³⁸. За нас је овде битно да констатујемо да су пертиненција (ред 14-24) и прелаз ка набрајању имунитетних одредаба (ред 24-27) мање-више у

³⁷ Прегледан приказ и коментар разлика у навођењу поседа: *Томовић, Г. Повеља манастира Леснова*, с. 99 (прилог 1) и *Матанов, Х. Княжеството на Драгаши*, 219–220.

³⁸ *Томовић, Г. Повеља манастира Леснова*, с. 96; *Матанов, Х. Княжеството на Драгаши*, 235–238.

целини преузети из Душанове хрисовуље.

Духовна санкција садржи уобичајене претње, али у списку „осветника“ на небу налазимо елемент који се не јавља у осталим документима Драгашâ: српски светитељски пар оличен у утемељивачима државе и Цркве Симеону и Сави, чију клетву заслужује преступник одредаба из повеље (ред 37). Овакво или слично позивање на немањићке традиције, карактеристично за неке српске владаре из времена после 1371, у дипломатичкој заоставштини Драгашâ нисмо уочили³⁹. Помен Симеона и Саве свакако је очекиван пре свега у повељама које се издају Хиландару, али он одсуствује у сва три преостала документа за тај манастир чије су санкције потпуно или делимично сачуване – о црквама у Штипу (1377) и Архиљевици (1378/79) и о поклону војводе Дмитра (1388–89?)⁴⁰.

Као већина повеља Драгашâ са очуваним завршним формулама, и ова поседује белешку о записивању (ред 39). У њој налазимо податке о датуму (месец и дан) и месту, али не и о имену писара, чији је помен у осталим документима релативно чест⁴¹. Упадљива новост је појава „милосника“ као извршиоца или јемца извршења правне радње⁴². То је из других повеља Драгашâ познати штипски војвода Дмитар, по свему судећи један од најмоћнијих великаша у њиховој држави⁴³.

---

³⁹ Уп. повеље деспота Стефана Лазаревића за Милешеву 1414–1415 (*Веселиновић, А. Повеља деспота Стефана Лазаревића манастиру Милешеви. – ССА, 2, 2003, 193–203*) и Хиландар око 1406 (*Трифунковић, Ђ. Деспот Стефан Лазаревић. Књижевни радови. Београд, 1979, 148–149*) и Бранковића за Хиландар пре 1408 (*Korablev, V. Actes de Chilandar II, 552–553*) и 1496 (*Невострујев, К. Три хрисовуље у Хиландару. – Гласник СУД, 25, 1869, 274–277*).

⁴⁰ Клетва Симеона и Саве на крају повеље Хил. 64 део је произвољне реконструкције из 19. века (уп. *Вујосевић, Ж. Повеља Константина Драгаша Хил. 64, с. 139*).

⁴¹ Име писара забележено је у четири повеље: Хиландару о црквама Св. Власија (1377) и у Архиљевици (1378/79), Св. Пантелејмону (1376/77) и Ивирону (око 1380).

⁴² О милосницима у повељама *Благојевић, М. Државна управа, 99-157*.

⁴³ О војводи Дмитру в. *Вујосевић, Ж. Повеља Константина Драгаша Хил. 63, 129–131. и Матанов, Х. Књажеството на Драгаша, 256-260. Ослањајући се на погрешан податак о датуму повеље Хил. 63 (1379), Матанов није могао друго него да закључи*

Закључујући дипломатичку анализу Константинове повеље о манастиру Лесново, можемо истаћи да она поседује низ елемената који одступају од образаца посведочених у документарној заоставштини Драгаша. Специфичности које се односе на изведбу потписа, назив документа, избор аренге, помен царице Евдокије, околности правног чина саопштене у експозицији, позивање на Симеона и Саву у санкцији и структуру белешке о записивању истраживача свакако наводе на опрез, али чини нам се да ни појединачно ни као целина не представљају чврсте аргументе да се ради о фалсификату⁴⁴. Јасно је, међутим, да пред собом имамо документ чије се порекло језиком класичне дипломатике означава појмом *kanzleifremde Ausfertigung*, што значи да није састављен у „канцеларији“ Константина Драгаша. Али да би се употпунила представа о статусу и изворној вредности ове повеље, дипломатичкој анализи је потребно додати осврт на њен историјско-правни контекст.

Просопографски подаци које саопштава наш документ не изазивају никакву сумњу, јер су све у њему поменуте личности и из других извора познате у одговарајућим историјским околностима⁴⁵. Као у другим повељама које издаје сам или са члановима своје породице, Константин Драгаш и у овој наступа као суверени владар, иако је у то време већ сигурно био султанов вазал⁴⁶. Међутим, као што смо већ

да су у њој као покојник поменути штипски војвода и милосник из повеље за Лесново различите личности.

⁴⁴ Разуме се да при доношењу суда у оваквим ситуацијама одређену улогу игра и „слободно уверење“ истраживача. Скромно искуство нас учи да се треба чувати хиперкритицизма, заснованог на представама о „бирократском“ начину рада средњовековних канцеларија. Тако је још одавно један од класика дипломатике наводио примере који показују да противречности и нелогичности у садржају докумената могу да представљају управо потврду њихове аутентичности: *Ficker, J. Ausgewählte Abhandlungen zur Geschichte und Rechtsgeschichte des Mittelalters. Bd. II. Aalen, 1981, S. 159, 175–176, 178.*

⁴⁵ О Јовану Оливеру и члановима његове породице, од којих су у повељи поменути деспотова удовица (Ана Марија) и синови Крајко и Русин в. *Ферјанчић, Б. Деспоти у Византији и јужнословенским земљама. Београд, 1960, 160–166. и Габелић, С. Манастир Лесново, 29–38. са старијом литературом.*

⁴⁶ У сачуваним документарним изворима о вазалном односу јасно говори тек

напоменули, исправа којом се бавимо оставља недоумице у вези са променама статуса манастира Леснова током 14. века. С тим у вези намећу се два питања: када и под којим условима је он престао да буде седиште епископа и да ли је у неком периоду пре, а затим и после 1381. заиста био под влашћу Хиландара?

Хрисовуљом цара Душана из 1346/47. године Лесново је проглашено за катедру новоосноване Злетовске епископије, која се нашла „у области“ Скопске митрополије. Том приликом је нова епархија обухватила и територију запустеле епископије у Морозвизду, некада под јурисдикцијом Охридске архиепископије, укључујући њено седиште као метох манастира Леснова⁴⁷. У складу са обичајима у црквеној архитектури, катедрали у Леснову је између 1347. и 1349. дозидана припрата, о чему сведочи натпис на грчком језику над улазом у наос⁴⁸. Подаци о даљој судбини Злетовске епископије веома су оскудни. Позната су само два њена епископа, Јован и Арсеније, чији су портрети осликани у југозападном делу нартекса цркве Св. арханђела. Помен овог другог у једном запису из 1353. последње је сигурно сведочанство о њеном постојању⁴⁹. Повеља Константина Драгаша уопште не говори о епископији, нити наговештава да је манастир Лесново био њено седиште. На основу те чињенице јасно је да је Злетовска епархија пре 1381. укинута, али у науци није разјашњено када и зашто се то догодило⁵⁰. М. Благојевић је изнео аргументовано мишљење о

последња Константинова повеља – она коју је на грчком издао манастиру Ватопеду у октобру 1393 (в. нап. 18 горе).

⁴⁷ Леонид (*Кавелин*). Хрисовуља цара Стефана, 289–290.

⁴⁸ *Габелић*, С. Манастир Лесново, с. 34.

⁴⁹ О злетовским епископима и њиховим портретима у цркви: *Габелић*, С. Манастир Лесново, с. 35, 37, 208–211.

⁵⁰ Преглед мишљења доноси *Јанковић*, М. Епископије и митрополије, 67–70, закључујући да је епископија престала да постоји између 1371. и 1381, можда и нешто раније. Према *Снџгаровъ*, И. История на Охридската архиепископия. Т. I. София, 1924, с. 336. Још у време формирања државе Драгаша њихова територија је била под јурисдикцијом Охридске архиепископије. *Габелић*, С. Манастир Лесново, с.

разлозима њеног установљења: у време реорганизације Српске цркве, пошто је уздигнута на ранг патријаршије, било је неопходно успоставити територијалну везу између њених старих и нових дијецеза, које су се налазиле између Струме и Месте⁵¹. Стога је логично претпоставити да је до нових промена дошло управо у време распада Душановог црквено-политичког „поретка“. Измирење деспота Угљеше са Цариградском патријаршијом 1368, уз обавезу да јој врати изгубљене епархије, могло би значити да је тада и краљ Вукашин, који је владао у некадашњој области Јована Оливера, омогућио Охридској архиепископији да обнови своју јурисдикцију на простору Злетовске епископије⁵². О начину на који је та реорганизација извршена може се само нагађати. На основу повеље Константина Драгаша тешко је веровати да је катедра из Леснова већ тада пренета у старо епископско седиште Морозвизд, како помишља Благојевић, јер се ово село са своја два засеока „и сь всѣми мегами и правинами“ (ред 18) помиње још увек као део лесновског властелинства⁵³.

Чини се да теже питање представља однос Леснова према Хиландару. О власти светогорског манастира над њим поред Константинове повеље непосредно сведочи још само један извор. То је запис писара Станислава на последњој страници минеја, који је овај по налогу тада великог војводе Оливера саставио 1341/42, „две године по свршетку храма“.⁵⁴ У односу на ктиторски натпис из 1340/41, минеј се прециз-

---

38. се изјашњава да је епископија укинута 1381, када је Лесново враћено Хиландару.

⁵¹ Благојевић, М. О спорним митрополијама цариградске и српске патријаршије. – ЗРВИ, 38, 1999/2000, 370–371.

⁵² Благојевић, М. Државна управа, с. 163, нап. 14. Уп. Јанковић, М. Епископије и митрополије, с. 70.

⁵³ Васпостављање епископије са седиштем у Морозвизду, којој је припадало и Лесново (Габелић, С. Манастир Лесново, с. 38), би према томе требало да је уследило после 1381.

⁵⁴ О овом минеју, који је чуван у некадашњој Народној библиотеци у Београду и нестао приликом депортације рукописне збирке 1915. године, в. Велев, И. Ракописното наследство, 83-84, 89. са старијом литературом.

није датује у 1342⁵⁵. У њему се наводи да је ктитор саградио и украсио манастир, доделио му поседе, „милошћу краљевом“ (тј. Стефана Душана) утврдио границе, „уписао у златопечатну хрисовуљу и предао у Свету Гору Светој Богородици хиландарској“⁵⁶. Ако се на основу овог исказа уопште може реконструисати део комплекса лесновских повеља, значило би да је поред Оливерове постојала и потврдна Душанова, а можда и још једна којом је манастир потчињен Хиландару – све издате између 1340. и 1342. Међутим, поуздано се зна само за прву, чији сачувани текст на зиду цркве о вези Леснова са Хиландаром не говори ништа. Још је значајније што у овом случају прворазредни извор, Душанова хрисовуља из 1346/47, не даје никакву потврду да је Оливер своју задужбину поклонио Хиландару. У њој се светогорски манастир опште не помиње, а уместо њега као учесник у правној радњи фигурише царев великаш, сада већ са титулом деспота. Тако аутор већ у експозицији истиче своју љубав према властели и описује како је Оливер саздао храм и дао му поседе, а затим истиче како је од њега затражио („поноудисмо сијего властелина“) да се манастир „јегова хтиторства“ подигне „wt игоуменије на епископство“⁵⁷. И из даљег текста је јасно да се статус Леснова као новог епископског седишта регулише у односу на деспотова ктиторска права: он и његови наследници их губе у случају невере према цару „и столу сръпскомоу“, а без његовог одобрења не могу се постављати епископи⁵⁸. Упркос овим чињеницама, у науци влада неподељено мишљење да је Лесново између 1342. и 1346/47. било под влашћу Хиландара⁵⁹. Престанак те власти логично се доводи

---

⁵⁵ Габелић, С. Манастир Лесново, с. 28, 32; Тодић, Б. Натпис уз Јована Оливера, с. 381. Оба аутора претпостављају да је у време настанка минеја посао живописања лесновске цркве био започет, али не и завршен, како „антиципира“ писар Станислав.

⁵⁶ Ивановъ Й. Български старини, 162–163.

⁵⁷ Леонид (Кавелин). Хрисовуља цара Стефана, 288–290.

⁵⁸ Исто, с. 295.

⁵⁹ То можда потврђују и неки елементи у програму фресака лесновске цркве Св. арханђела: Габелић, С. Манастир Лесново, с. 69, 107, 131–132.

у везу са уздизањем манастира на ранг епископије, при чему се износи претпоставка да је овај губитак Хиландару надокнађен неким другим поседима, мада о томе у изворима нема никаквих вести⁶⁰. Какав је био статус Леснова после укидања епископије, што се као што смо видели могло десити око 1370. године, за сада остаје нејасно.

У реконструкцији догађаја нам нажалост много не помаже ни повеља Константина Драгаша. Тамо се само каже да је лесновска црква „од прѣжде била хиландарьска“ и да је „временом одступила“ (ред 6-7). Некадашња подложност манастира Хиландару не потврђује се никаквим документом, а захтев за њеном обновом поткрепљује се речима које је Оливерова удовица са синовима, ктиторовим наследницима, изговорила на смрти (ред 7-8). Сам Константин се позива једино на Душанову хрисовуљу из 1346/47. и не каже јасно на основу чега је „пронашао“ да је Оливер поклонио Лесново Светогорцима. Колико год ови подаци били нејасни и контроверзни, немамо довољно основа да их потпуно одбацимо. Тако нам за сада не остаје друго него да условно прихватимо барем сведочанство о некадашњој власти Хиландара над Лесновом, уз ограду да је оно делимично потврђено само записом у Оливеровом минеју, који у односу на повељу из 1346/47. ипак представља другоразредни извор. На крају, под знаком питања је и правно дејство Константинове исправе, јер ниједан извор из времена после 1381. ни на који начин не доводи Лесново у везу са Хиландаром⁶¹. Могуће је, дакле, да без обзира на њен дипломатички статус и веродостојност, правна реализација ове повеље никада није уследила.

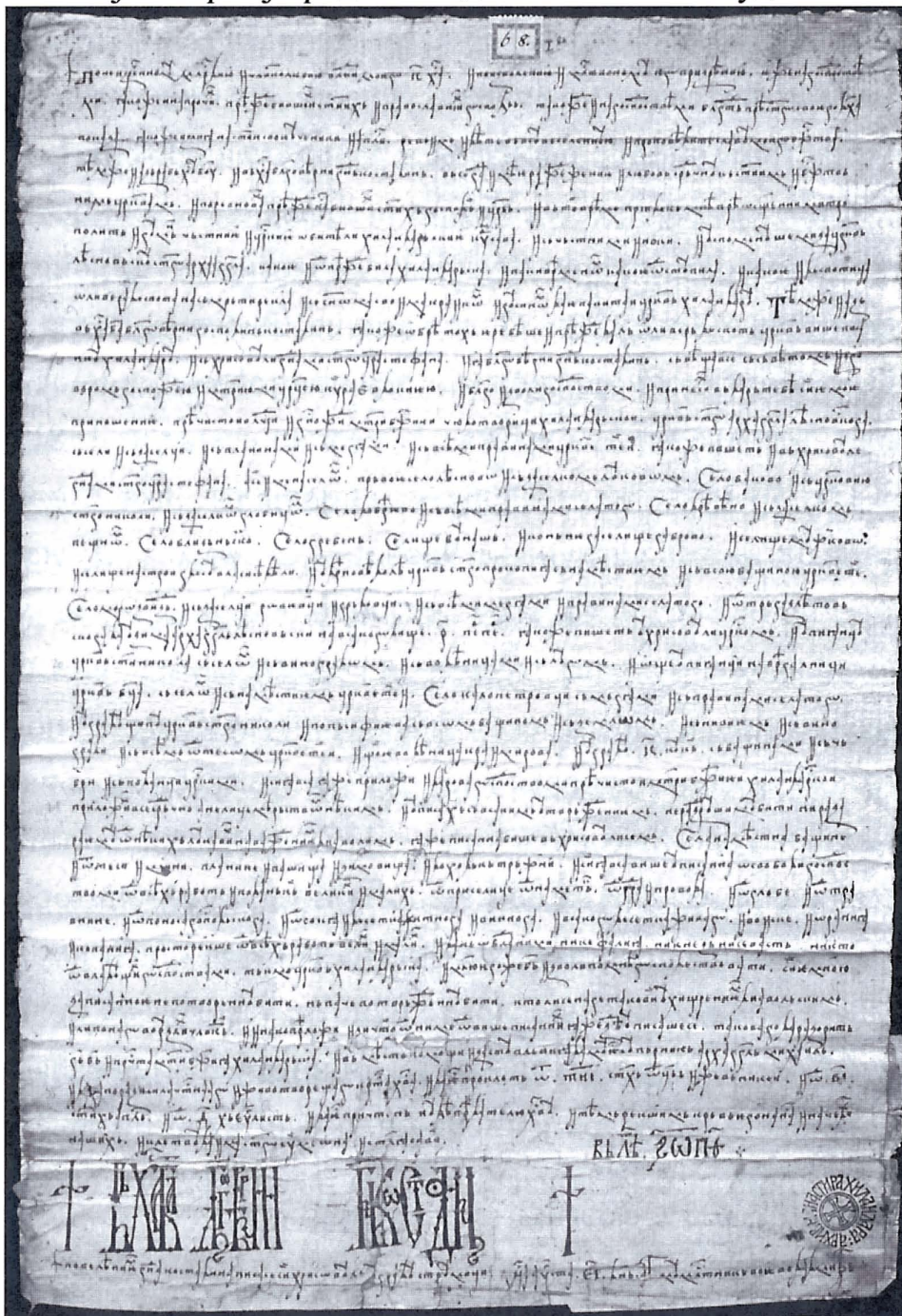
⁶⁰ *Томовић, Г.* Повеља манастира Леснова, с. 90; *Јанковић, М.* Епископије и митрополије, с. 64; *Живојиновић, М.* Властелинство Хиландара, с. 81. Усамљено мишљење о околностима под којима је Хиландар изгубио Лесново што га износи; *Михаљчић, Р.* Крај Српског царства. Београд, 1975, с. 76. такође је сасвим хипотетичко.

⁶¹ Уп. *Ивановъ Џ.* Български старини, 164–172; *Габелић, С.* Манастир Лесново, 38–50. Ни до тада необјављени османски извори који говоре о статусу Леснова у познијем периоду не садрже вести о било каквом односу са Хиландаром: *Kiel, M.* Art and Society of Bulgaria in the Turkish Period. Assen/Maastricht, 1985, 160–166.

Резултати дипломатичке и историјско-правне анализе повеље Константина Драгаша Хиландару о манастиру Леснову дозвољавају неколико углавном условних закључака. Исправа је по свему судећи аутентична, али за разлику од већине које су Драгаши издали светогорским манастирима, није производ њихове „канцеларије“, већ дестинатара. У том светлу требало би посматрати и чињенице изнете у експозицији о ранијем статусу Леснова и разлозима због којих се тражи његово враћање Хиландару. Ослањање на хрисовуљу цара Душана из 1346/47. у диспозицији је очекивано, а пошто подаци нису преузети дословно, требало би да одражавају реално стање из 1381. Поред промена у статусу неких насеља, најупадљивија разлика се односи на село Морозвизд: његово уступање Леснову „са отесом“ Душанов документ посебно истиче на почетку пертиненције, док је у Константиновом оно забележено са два засеока „и свим правима“ у склопу поседа који већ припадају лесновском властелинству. Садржај повеље се уклапа и у историјске околности времена у коме треба да је настао. У политички несигурном раздобљу после 1371. манастири Атоса, међу њима и Хиландар, настоје да од нових господара на територији распарчаног Српског царства добију потврде за своја стара имања, али и да искористе поремећене поседовне односе, узроковане политичко-црквеним дисконтинуитетом, да би стекли нова⁶². Да је враћање Леснова под окриље Хиландара изгледа било осетљиво питање, можда показује чињеница што је за извршење те правне радње био неопхо-

⁶² О општим околностима у којима је игуман Сава могао тражити од Константина Драгаша да Хиландару врати Лесново в. *Јанковић, М.* Епископије и митрополије, с. 69. и нап. 33. И неке друге повеље Драгаша сведоче о променама у поседовним односима међу светогорским манастирима које су извршене под нејасним околностима: нпр. између Хиландара и Св. Пантелејмона, уп. *Живојиновић, М.* Драгаши и Света Гора, 46–49.

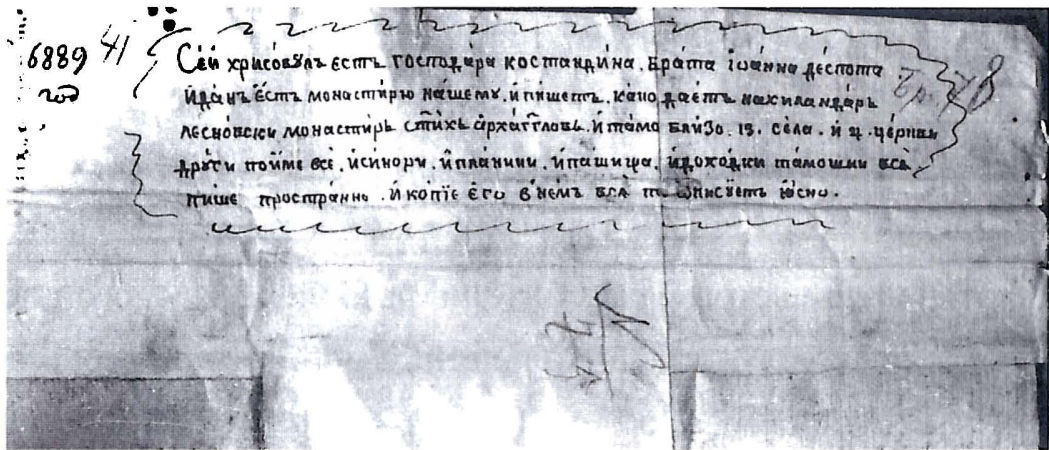
дан милосник, једини који се јавља у повељама Драгаша⁶³. Међутим, правни учинак Константинове исправе за сада је непознат, пошто се њен очекивани резултат не може проверити у изворима из каснијег времена. Остаје нада да ће даља истраживања и тумачења омогућити да се о њеној изворној вредности донесе коначан суд

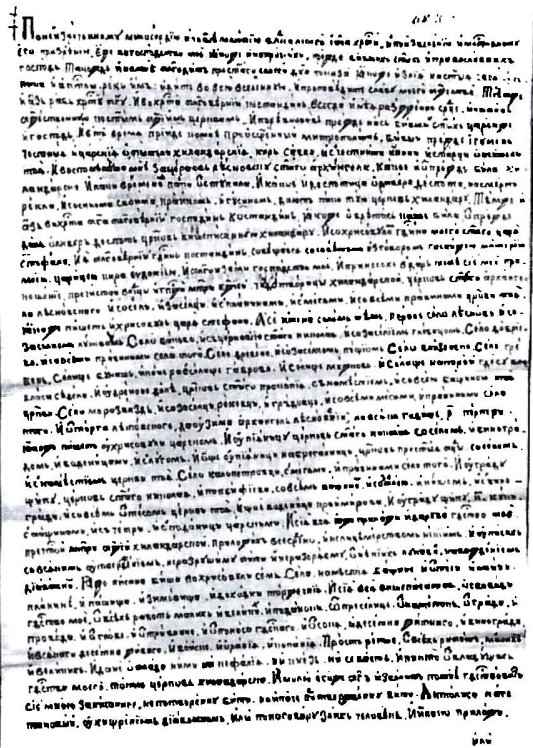
„Повеља господина Константина Драгаша Хиландару о манастиру Леснову, 15. август 1381 (снимак Архива Србије А 6/4, микрофилм)“

⁶³ Уп. Благојевић, М. Државна управа, 162–165.

„Белешка из 19. века (монаха Никандра) на полеђини повеље Константина Драгаша (снимак НБС, Ф 2796)“

„Претис из 19. века (монаха Никандра) повеље Константина Драгаша (снимак НБС, Ф 2796)“

